

III.

Valóban feltámadt-e Jézus a halottak közül?

A keresztény üzenet középpontjában az az örömhír áll, hogy Isten feltámasztotta a Názáreti Jézust a halottak közül. Ez az, amit az Újszövetség „jó hírnek” nevez, vagyis annak az isteni cselekedetnek a hirdetése, hogy az emberiség megváltásra kerül a halál véglegességéből (1Kor 15,26). Az első keresztények – Jézus apostolai és tanítványai – számára nem létezett olyan örömhír, amit elhinni vagy hirdetni lehetett volna anélkül, hogy hittek volna Jézus feltámadásában. Nem létezett volna egyház, keresztény vallás, sőt egyetlen keresztény sem, ha Jézus nem támadt volna fel. Ez egy olyan történelmi tény, amit minden józan észre hallgató történész elismer. Egy olyan történész, aki nem hívő, nem tehet mást, mint megfigyeli azt aényt, hogy a Jézusban mint feltámadt Úrban való hit mélyen áthatotta a korai egyház életét és gondolkodását.

Akkor hát mi a probléma? A modern történetkritikai módszer bibliatanulmányozásban történő alkalmazása a felvilágosodástól kezdő-dően rengeteg kétséget támasztott a Jézus feltámadásáról szóló evangéliumi történetekkel kapcsolatban. Hermann Samuel Reimarus (1694–1768) a héber és keleti nyelvek 18. századi német professzora kétségeket fogalmazott meg a húsvéti történetekre vonatkozóan, mivel sok eltérést tárt fel közöttük. Ebből arra következtetett, hogy csupán kitalációk.¹ David Friedrich Strauss (1808–1874) követte példáját, amikor nagy botrányt okozott keresztény körökben azzal, hogy kétségbe vonta a húsvéti esemény történelmi jellegét. Nem kételkedett abban, hogy a korai keresztények tényszerű beszámolóként hitték el a húsvéti történeteket. Am egyszerű emberként félrevezették őket; hajlamosak voltak hinni a csodákban. A felvilágosult tudósok viszont a történelemtudomány feltevésével dolgoznak, és meg vannak győződve arról, hogy semmi sem történik a természeti, ok-okozati törvények határain kívül. Ha egyáltalán hisznek Istenben, akkor deisták, akik azt hiszik, Isten nem tud és nem is képes a teremtés rendjében csodákat tenni. Isten egyszer megalkotta a világot, és hagyta, hogy saját, beépített, természeti törvényei alapján működjön. Emiatt, a tudományos történetírásnak a Jézus feltámadásába vetett korai keresztény hitet úgy kell megmagyaráznia, hogy közben nem hivatkozik Isten csodás közbeavatkozására.² Az olvasóközönség meglehetősen nagy része gyorsan ki lett téve annak a nézetnek, hogy a húsvéti történeteket legendákból és mítoszokból fabrikálták.

Sokan még mindig ragaszkodnak ahhoz, hogy lehetséges úgy kereszténynek lenni, ha nem hiszünk Jézus feltámadásában. A keresztényeket így is inspirálhatják Jézus szavai, tettei és a kereszten végrehajtott hősi halála. Eme nézet szerint Jézus neve egy halott és végképp eltávozott személyre utal, akire csak néhányan emlékeznek felejtethetlen személyisége és erkölcsi tanításai miatt. Így nem ő az élő Krisztus, aki most is tevékenykedik a világban egyháza és testének tagjai által, akiknek a feje. A keresztény történelem nagy részében Pál apostol szavai döntő jelentőséggel bírtak: „Ha pedig Krisztus nem támadt fel, nincs értelme a mi tanításunknak, s nincs értelme a ti hiteteknek sem. [...] Ha pedig Krisztus nem támadt fel, semmit sem ér a hitek, mert még mindig bűneitekben vagytok. [...] Ha csak ebben az életben reménykedünk Krisztusban, minden embernél szánalomra méltóbbak vagyunk.” (1Kor 15,14;17;19).

Am a felvilágosodás óta néhány teológus újra megkísérli feltalálni a kereszténységet a feltámadás nélkül. Néhány példa elegendő. A. J. M. Wedderburn, a müncheni egyetem Újszövetség-professzora így írt: „Pál logikája ma egyszerűen nem meggyőző. A retorikája tévútra vezet-te.”³ Könyvének az a címe: *Beyond Resurrection* (Túl a feltámadáson), és azt

¹ Ld. H. Talbert szerkesztésében: *Reimarus: Fragments*, Philadelphia: Fortress Press, 1970.

² David Friedrich Strauss: *The Life of Jesus Critically Examined*, szerk. Peter Hodgson, Philadelphia: Westminster Press, 1972.

³ A. J. M. Wedderburn: *Beyond Resurrection*, Peabody: Hendrickson, 1999, 154.

fejt ki, hogy a történetkritika eredményei nem tették lehetővé nekünk, modern embereknek, hogy elhiggyük, Isten feltámasztotta Jézust a halálból. David Griffin, egy szisztematikusan tudós a folyamatteológia iskolájából, kifejtette: „A keresztény hit, ahogy én értelmezem, akkor is lehetséges, ha nem hiszünk Jézus feltámadásában és általánosságban a halál utáni életben. Ezeket választható lehetőségként kell feltüntetni az ezekre a hagyományos hittételekre vonatkozó széleskörű kétkedés miatt.”⁴ Robert Funk, a „Jézus szeminárium” nevében így írt: „Tudóstár-saink eléggé széleskörű egyetértésre jutottak: a Jézus feltámadásában való hit nem attól függ, mi történt a holttestével. Nézeteiket sok kortárs tudós véleménye is támogatja. Jézus feltámadása nem foglalta magában egy holttest újjáélesztését. A tudóstársak mintegy háromnegyede hiszi, Jézus tanítványainak fogalma sem volt arról, mi történt a testével.”⁵ Funk a következő választ adja arra a kérdésre, mit is jelentett az első keresztényeknek a feltámadás: „Azzal, hogy azt állították, Jézus feltámadt a halottak közül, vallást tettek arról, hogy Jézus felfedte, milyen is valójában a világ és bepillantást nyert az örökkévalóságba. Jézus feltámadásának igazolása arra buzdítja követőit, hogy keressék ennek a bepillantásnak a nyomait példázataiban és mondásaiban.”⁶ Funk számára a keresztény hit egy bepillantáson alapul. Egészen szórakoztató volna, ha nem inkább üres fecsegés lenne.

A feltámadás történelem szemszögéből

A hagyományos gondolkodású keresztények a feltámadást történelmi eseményként fogták fel – és úgy is hittek benne – nem pedig egy olyan eseményként, ami valamilyen láthatatlan mennyei birodalomban történt. A húsvétról szóló történetek megegyeznek abban, hogy tanúk látták Jézust megjelenni halála és temetése után. Mégis azt hangsúlyozták, hogy az a személy, akit húsvét után láttak, különbözött attól, akit húsvét előtt ismertek. Valamiféle változáson ment keresztül, olyannyira, hogy a történelem ezt nem is igazolhatja. Jézus feltámadása által átélte teste megdicsőülését, mely által újfajta létezését tapasztalt meg. Emiatt helyesen mondjuk, hogy a feltámadás történelmi esemény, de valami annál is több. Azon túl eszkatológiai esemény is, ami arra utal, hogy Jézus úton volt az időből az örökkévalóság felé, és sohasem tért vissza feltámadása előtti fizikai létéhez. Úgy vélem, ez a józan következtetés, amire a húsvéti szövegek alapos olvasása által jutunk.

Tekintve, hogy Jézus feltámadása történelmi és eszkatológiai esemény, mind az értelem, mind a hit együttműködik, hogy felismerje ennek igazságát és jelentését. A történetkritikai módszer egyedüli alkalmazása nem bizonyíthatja, hogy Jézus-Isten feltámadt a halottak közül. A Jézus feltámadásában való hit sem következik egyedül a hit vakugrásából. Egyetértek Alan Richardson állításával: „Ha nem hiszünk a Bibliában leírt történelem általi isteni kinyilatkoztatásban, akkor hajlandóak vagyunk meggyőződéssel kijelenteni, hogy Krisztus feltámadt a halottak közül, de valószínűleg nem valljuk meggyőződéssel, hogy Jézus feltámadása történelmi esemény, hiszen ennek a döntésnek a racionális oldala hiányozni fog.”⁷ A keresztény gondolkodású történetkritikusok nem következtetnének arra, hogy a feltámadás valóban megtörtént, miután megvizsgálták az üres sírról és Jézus húsvét utáni megjelenéseiről szóló történeteket, hacsak egyidejűleg nem hisznek benne és részt nem vesznek az egyháznak az Úr jelenlétét ünneplő szertartásain az ige és a szentségek által. A hit nyitja fel az értelem szemét, hogy elfogadjuk az örömhír igazságát: Isten feltámasztotta Jézust a halottak közül.

⁴ David Griffin: *Process Christology*, Philadelphia: Westminster Press, 1973, 12.

⁵ Robert W. Funk: *Honest to Jesus*, 259.

⁶ Funk: *Honest to Jesus*, 313.

⁷ Alan Richardson: *History Sacred and Profane*, Philadelphia: Westminster Press, 1964, 212.

A feltámadás az eszkatológia szemszögéből

Hogy röviden összefoglaljam az eddig mondottakat: a húsvéti hit az a meggyőződés, ami hiszi, hogy Jézus többé már nem halott, hanem él. A feltámadás történelmi esemény, amennyiben egy adott helyen történt, valahol egy jeruzsálemi sírban, egy adott időben, néhány rövid nappal Jézus halála után. Ám a feltámadás eszkatológiai esemény is. Egy új kezdetet jelez, ami véget vetett egy halál felé tartó életnek és bevezetett egy olyan új életformát, ami sosem hal meg. Ez a kezdete az „És akkor mi van, ha...?” kérdésre adott válaszoknak. Mi van akkor, ha Jézus újra élt, miután meghalt: milyen különbséget jelent ez mindnyájunk számára, akiknek még szembe kell nézniük a halállal? Ha nem sikerül egyértelmű választ adnunk erre a kérdésre, akkor megszűnik a feltámadás központi szerepe a keresztény teológiában és igehirdetésben. Ezt történt valójában a 2. században. A feltámadás már nem képezte szerves részét a keresztények gyakorlati kegyességének. A héber feltámadás eszméjét felváltotta a hellén halhatatlanság fogalma. Sok ezt követő krisztológiában is egyre inkább háttérbe szorult a feltámadás témája az Újszövetség kereszténységében. A nyugati kereszténységben a kereszt általánosságban felülmúlta a feltámadást; a fő hangsúly Jézus Kálvárián elszenvedett engesztelő halálán volt. A megváltást főleg a bűn engeszteléseként és jóvátételként (*satisfaction*) látták, amit Jézus helyettünk elszenvedett gyötrelme és halála végzett el. Jézus engesztelő áldozati halála elhozta a megváltást, anélkül, hogy szervesen kapcsolódott volna a feltámadáshoz.⁸ Az anglikán teológia komoly hangsúlyt fektetett a megtestesülésre; a liberális protestáns teológia üdvözüléstani fókuszát elmozdította a keresztről és Jézus feltámadásáról, és azt Jézus ifjúkora és erkölcsi tanításai felé irányította.

A bibliai egzegézis és a rendszeres teológia legújabb fejleményei újra felfedezték a feltámadás nyelvezetét. Az Újszövetség történet-kritikai elemzése egyértelműen rávilágított arra, hogy a feltámadt Jézusban való hit az őskereszténység kiindulópontja és fő eleme volt. A húsvéti hit nélkül nem létezett volna sem evangélium, sem egyház. Az a hit, mely szerint Isten Jézust harmadnapon feltámasztotta a halottak közül, egyidős a keresztény hittel. A legkétkedőbb történések is egyetértenek ezzel, még ha nem is hisznek a feltámadásban. Ahhoz, hogy újragondoljuk a keresztény hitet annak az egyetértésnek a fényében, mely szerint az alapvető keresztény üzenet a húsvéti hiten alapul és a Jézusról szóló összes evangéliumi történetet ebből a perspektívából mondták el, fontos szemléltetnünk mindennek az emberi létre vonatkozó jelentőségét a mai kor embere számára. Szükséges, de nem elégséges kijelentnünk azt, hogy Jézus feltámadása történelmi esemény. Eszkatológiai eseményként a feltámadás egybeesik az emberiség általános reménységével, amit hasonló módon jóformán az összes vallás kimond, mely szerint létezik élet a halál véglegességén túl.

A „halottak közül történő feltámadás” egy metafora. Ahogy az emberek reggel felébrednek álmukból, úgy kelnek fel a halottak is a sírjaikból. A feltámadás eszkatológiai reménysége a menekülés utáni judaizmus apokaliptikus írásaiban jelent meg először. Jézus zsidó kortársai szintén hittek az apokaliptikus feltámadásban. Az a kérdés: mi hiszünk-e? Manapság jelent-e nekünk bármit is egy ilyen reménység? Sok modern ember számára nem jelent problémát, hogy higgyen valamiféle halhatatlanságban, reinkarnációban, lélekvándorlásban, vagy a léleknek ebből az életből egy új életbe, egy másik ember, sőt esetleg egy másik állat testébe történő vándorlásában. A keresztények, akik nézeteiket a Bibliára alapozzák, nem hisznek ebben. Nem hiszik, hogy az ember egy test nélküli lélek. A keresztények a test feltámadásában hisznek, nem a lélek halhatatlanságában. Hitüket Jézus új,

⁸ Ezt a nézetet ábrázolja teljes tisztasággal Gustav Aulén *Christus Victor* című rövid, klasszikus művében, ford. A. G. Herbert (New York: Macmillan, 1951).

romolthatatlan „szellemi test-ként”, nem pedig romlandó fizikai testként, történő feltámadására építik. Pál erre a *sōma pneumatikos* kifejezést használja.⁹

Pál ezen nézete épp annyira fontos manapság a létezés szem-pontjából, mint amennyire az első keresztények számára az volt. A feltámadás reménysége szerint a földi halandó test átalakul a létezés egy új formájává. A változás gyökeres; minden új, mégis van egy lényegi sze-mélyes folytonosság a jelenlegi fizikai test és a feltámadt test új létfor-mája között. Az emberek természetük szerint remélik, hogy személyi-ségük beteljesül a halálon túl, nyugtalanul keresik a végső rendeltetést a végesség határain túl. Ezt legjobban Augustinus mondta ki imádságá-ban: „Uram, Te olyan létet adtál nekünk, amelynek Te magad vagy a célja, és nyugtalan a szívünk, amíg benned meg nem nyugszik.”¹⁰

A halál utáni élet nem csak a keresztények sajátja. Nem vitás, hogy mindig lesznek olyanok, akik tagadják Isten létezését, és épp úgy lesznek olyanok is, akik elfojtják magukban az örök élet reménységét, akik remény nélküli nihilistákként élnek. Az idő és történelem teremt-ményeiként az emberek a jövő irányába léteznek. Nem élhetnek a múlt-ban, vagy állíthatják meg az időt. Ám ha nincs reményünk a halál utánra, akkor az emberek arra ítéltettek, hogy a halál torka felé mozogjanak. Arra teszünk fel mindent, hogy a halál utáni életben való beteljesedés szerves része az emberi létnek és főleg ez a feltétele Jézus feltámadá-sának örömhírébe vetett hitünknek.

A feltámadásba vetett remény következményei

Sok ember remény nélkül néz szembe a halállal. A szekulariz-mus az a filozófia, ami azt hirdeti, hogy csupán ez a világ létezik. Azt kapod, amit látsz és semmi mást. Mégis úgy tűnik, hogy a legvilágibb modern emberek is éppúgy félnek a haláltól, mint az őseink. Elnyomják a halál kérdését, vagy kioltják drogokkal, zajjal, szexszel, nyüzsgéssel, vagy bármivel, amivel tompítják a félelmüket az ismeretlen jövővel kapcsolatban, ami tele van rettegéssel, kétségbeeséssel és szorongással. Az egzisztencialista filozófusok műveiket az ilyen érzelmek elemzésével töltötték meg. A naturalista filozófusok viszont biztosítanak minket arról, hogy egyáltalán nem kell félni a haláltól. A halál csupán minden a természetes ökoszisztémában élő lény szükségszerű vége, ez egyformán érvényes emberre, növényre és állatra is.

A naturalisták, akik életüket egy laborban töltik, szükségszerűen megfigyelik, hogy minden élőlény osztozik a bomlás és széthullás fizio-lógiai folyamatában. Ebből a szempontból a halál teljességgel természete-s. Nem adhat okot sem a félelemre sem a titokzatosságra. Ám mégis ez történik. Akármennyire bizonygatjuk is, hogy a halál természetes fo-lyamat, ez nem oszthatja el a bánatunkat akkor, amikor egy szerettünk meghal. Van valami természetfeletti és teológiai a halálban és a haldok-lásban, amit a Biblia a következő állítással fejez ki: „Mert a bűn zsoldja a halál,” (Róm 6,23). A naturalisták persze azt mondják, nincs olyan, hogy bűn. Mivel a „bűn” egy teológiai fogalom, ami azt az állapotot írja le, hogy az embert Isten haragja és ítélete sújtja. Ahol nincs Isten, ott bűn sincs. A bűn az Istennel való rossz kapcsolatban létezik. A bűn va-lósága alakítja át természetes halandóságunkat a halál végzetes, pusztító és kárhozatos hatalmától való transzcendens félelemmé. Ez olyan, mint-ha valaki átláthatna a halál fátylán a túloldalra, és egy haragos Isten arcát látná. Jonathan Edwards (1703–1758) leghíresebb prédikációjában azt hirdette: „A bűnösök egy haragos Isten kezében vannak.”¹¹ Termé-szetesen ez a fajta igehirdetés már nem

⁹ 1Kor 15, 42-44: „Így van a halottak feltámadása is. Elvettetik romlandó-ságban, feltámasztatik romolthatatlanságban; elvettetik gyalázatban, feltámasz-tatik dicsőségben; elvettetik erőtlenségben, feltámasztatik erőben. Elvettetik érzéki test, feltámasztatik lelki test.” (Károli Gáspár revideált fordítása)

¹⁰ Augustine: *Confessions*, ford. és szerk. Albert C. Outler (online verzió), I. 1.1.

¹¹ A „Sinners in the Hands of an Angry God” c. prédikáció nyomtatott formá-ban elérhető: International Outreach, Inc., P.O. Box 1286, Ames, Iowa, 50014 és online a Yale Egyetem Jonathan Edwards Intézete segítségével (<http://edwards.yale.edu/>)

divatos. Az igehirdetés ma már inkább olyan, mint amit H. Richard Niebuhr (1894-1962) figyelt meg a liberális protestantizmusban: „Egy harag nélküli Isten a bűnnélküli em-bereket eljuttatta egy végítélet nélküli királyságba, egy kereszt nélküli Krisztus segítségével.”¹²

A feltámadásnak az az evangéliumi üzenete, hogy megszabadít minket a haláltól való félelem kötelékeiből. Még mindig meg kell hal-nunk, de a feltámadás reménysége megfosztja a halált szolgaságba taszító félelmetességétől. Mivel Isten feltámasztotta Jézust a halálból, okunk van hinni és bízni, hogy az élet ígérete a végén hatalmasabb lesz a halál-nál. Szabadon hihetünk egy örökké tartó jövőbeli életben Istennel és mindazokkal, akiket átölel Isten szeretete. A feltámadás reménye min-den egyes embert érint. Az eszkatológiai reménység a tökéletes emberi beteljesedésre utal, nagyban megváltoztatva a keresztények jelenlegi életét a földön. A feltámadás hatalma a személyes életünkben felül-kerekedik azon az érzésen, mely szerint az életünk hiábavaló. Értelmet ad az életnek, hogy érdemes erőfeszítéseket tennünk bűneink és hibáink ellenére. Ezt nem nyerhetjük más körülöttünk lévő dologból. Semmi sem adhatja meg a világon azt a szeretetet, gyógyulást, szabadságot és megigazulást, amire az emberek elesettségükben vágnak. Jézus feltá-madása által minden egyes emberi élet – a történelem minden aprósága, főleg a még meg nem születettek – határtalanná és végtelenné válnak.

A feltámadás reménységének hatósugara akkora, mint a világ. Ez egy teljes reménység, ami átöleli a társadalom és a világ jövőjét. Akkora Isten irgalma, hogy általános reménységet ad. Végül Isten lesz minden mindenkben¹³, és teljességgel jelen lesz mindenben és minden-kiben, akit Krisztus megváltott. Ez nem egy olyan halovány reménység, ami csak a lélek megváltására vonatkozik. Pál reményvíziója közösségi, sőt kozmikus méreteket ölt, ami minden emberi képzeletet meghalad. Ez azt jelenti, hogy a keresztények, akiket eltölt Isten szeretete, nem csak maguk, a családjuk és barátaik miatt reménykednek, hanem az emberi-ség teljes családja és az egész teremtés miatt is. Ilyen dolgokról csakis a jelképek nyelvén beszélhetünk. Nem csak az emberiség, hanem a termé-szet történelme is örököse a beteljesedés bibliai ígéretének. Az evangéli-um nem csupán az embereknek szóló jó hír, és nem rossz hír a világ szá-mára. Az emberek a természeti környezet állandóságában élnek. Végül az anyagi világ előre haladása és a személyes és társadalmi élet történel-me összefut Isten eszkatológikus jövőjében, egy olyan jövőben, ami elő-zetesen már jelen van Jézusban. Ez csak egy pár azon sejtetések közül, melyek tudunkra adják azt a dicsőséget, amit Isten az emberiség és a világ számára tartogat az által, hogy Jézust feltámasztotta a halálból.

Megvitatandó kérdések

1. A feltámadás szót metaforaként különböző beszédhelyzetekben használják – a sportban, a politikában, stb. Hogyan képzel el Ön egy történetet, amire a feltámadás szót használják?
2. Néhány teológus úgy gondolja, hogy a Jézus feltámadásába ve-tett hitnek a mai keresztények számára szabadon választhatónak kellene lennie, mert azt mondják, hogy a csodák hihetetlennek tűnnek a modern tudomány fényében. Ön mit tart csodának? Mi teszi nehezzé a modern emberek számára a csodákban való hitet?
3. A keresztény hagyomány Jézus Krisztus életének különféle aspektusait hangsúlyozza. Néhányan nagy hangsúlyt fektetnek a keresztre feszítésre, míg mások a megtestesülésre, vagy Jézus erkölcsi tanításaira. Az ortodox egyházat a húsvéti jó hír és Jézus feltámadásának hangsúlyozása jellemzi. Ön hova teszi a hangsúlyt a saját Jézus-képében?
4. Ha azt mondjuk, Jézus feltámadása történelmi esemény, akkor a történelmi szót egyszerű, tényközlő értelemben használjuk? Magyarázza meg.

¹² H. Richard Niebuhr: *The Kingdom of God in America*, New York: Harper and Brothers, 1937, 150.

¹³ 1Kor 15,28.

5. Milyen mértékben változna meg a hagyományos kereszténység, ha a feltámadás hitét eltörölnék?
6. Mit jelent az, ha Jézus feltámadására eszkatológiai jelenséggént utalunk?
7. Hogyan ad értelmet és tartalmat Jézus feltámadása a keresztények jövőbeli reménységének?